

MAGYARORSZÁG ÉS
A RÓMAI SZENTSZÉK
(Források és távlatok)

Tanulmányok Erdő bíboros tiszteletére

Szerkesztette
TUSOR PÉTER

MIKLÓSY ISTVÁN HAJDÚDOROGI PÜSPÖK UTÓDLÁSA

Új adatok a budapesti nunciatúra levéltárából

Az 1912-ben alapított hajdúdorogi egyházmegye első püspöke, Miklósy István 1937. október 29-én nyolcvanéves korában hunyt el. Utódjának kiválasztása komoly feladat elé állította a Szentszékét, mivel a hajdúdorogi egyházmegye ügyei – tekintettel alapításának nem szokványos körülményeire – mindig különleges figyelmet igényeltek és kaptak a római dikasztériumokban.

Tanulmányunkban elsősorban a budapesti nunciatúra irataira támaszkodva azt a folyamatot kívánjuk bemutatni, mely a püspök halálának bejelentésétől az utód, Dudás Miklós bazilita szerzetes kiválasztásáig tartott.¹

Mielőtt azonban elkezdenénk az események bemutatását, szükségesnek tartjuk röviden áttekinteni a hajdúdorogi egyházmegye megalapításának körülményeit, illetve Miklósy püspök huszonnégyszáz évig tartó szolgálatának főbb jellemzőit, mert azok önmagukban is magyarázatot adnak az utód kiválasztásának sajátos szempontjaira.²

A hajdúdorogi egyházmegye megalapítása egy hosszú, súlyos kudarcokkal terhelt – a görögkatolikus narratívában kálvária-útként aposztrofált³ – folyamat végére tett pontot. A magyar anyanyelvű és identitású görögkatolikusok a 18. század végétől kezdődően törekedtek arra, hogy szertartásaikban a magyar nyelv egyre nagyobb teret nyerjen.⁴ A nyelvújítás mozgalma és a reformkor lüktető légköre ugyan komoly bátorítást jelentett a magyar görögkatolikusok törekvéseinek, az egyházi hatóságok azonban éppen ellenkezőleg, a magyar nyelv liturgikus használatának visszaszorítása érdekében hoztak intézkedéseket. Az ósláv liturgikus nyelvű

¹ Római kutatásaimat az OTKA K-85 590. sz. kutatási pályázata támogatta.

² Az egyházmegye történetének legújabb feldolgozása: VÉGHSEŐ TAMÁS–TERDIK SZILVESZTER, „...minden utamat már előre láttad”. *Görögkatolikusok Magyarországon*, Strasbourg 2012. Miklósy püspök korához: JANKA GYÖRGY, *Miklósy István püspök (1913–1937) a korabeli görög katolikus sajtó tükrében*, Kitarásban a siker! Miklósy István 1857–1937 (szerk. Damjanovics József), Sátoraljaújhely 2008.

³ A kifejezés Szabó Jenőtől (1843–1921), a Görög Szeretarsú Katolikus Magyarok Országos Bizottságának elnökétől származik: SZABÓ JENŐ, *A görög-katolikus magyarság utolsó kálvária-útja 1896–1912*, Budapest 1913.

⁴ Az első liturgia-fordításokhoz: NYIRÁN JÁNOS, *Az első magyar nyelvű liturgiafordítás Lupess István 1814-es kéziratában*, Nyíregyháza 2011; IVANCSÓ ISTVÁN, *Liturgia. Krucsay Mihály munkács megyei kanonok 1793-ban készült munkája*, Nyíregyháza 2003; Uő (szerk.), *Liturgikus örökségünk II. A Krucsay-féle liturgiafordítás fakszimiléje kiadásának alkalmából 2003. október 30-án rendezett szimpozion anyaga*, Nyíregyháza 2003.

munkácsi és eperjesi egyházmegyék püspökei többnyire szimpatizáltak a magyar liturgikus mozgalommal, de a hivatalos egyházi rendelkezésekhez igazodni kényszerültek. A román liturgikus nyelvű egyházmegyék főpásztorai ezzel szemben nem tolerálták magyar ajkú híveik kéréseit, és határozottan a magyar nyelv liturgikus alkalmazása ellen foglaltak állást. A magyarországi latin szertartású felsőklérus gondolkodását ebben a kérdésben a precedenstől való félelem határozta meg. A püspöki kar tagjai reálisnak tartották azt a veszélyt, hogy a magyar nyelv liturgikus alkalmazásának engedélyezése a görögkatolikusok számára arra fogja bátorítani a római katolikusokat, hogy a latin rovására ők is az anyanyelv liturgikus használatának bevezetését követeljék.⁵ A Szentszék ugyanezen félelmek alapján adta ki a magyar nyelv liturgikus alkalmazására vonatkozó rendkívül szigorú tiltásait.⁶

A magyar görögkatolikusok a 19. század közepétől kezdve kérték a kormányzatot arra, hogy számukra külön egyházkormányzati egységet állítson fel. Hosszú időn át ugyanis abban a tévhitben éltek, hogy a liturgikus nyelv megváltoztatása a megyéspüspök jogai közé tartozik, és ezért elegendő, ha saját egyházmegyét kapnak. Szemük előtt a román egyházmegyék példája lebegett, melyekben – senki által nem kifogásolva – egy, az egyházi hagyomány által szent nyelvnek el nem ismert népnyelvet használtak. A kormányok ugyan többnyire támogatták a magyar görögkatolikusok törekvéseit, de az egyházmegye felállításának kérdését a magyar nyelv liturgikus használatának engedélyezésétől tették függővé.

A magyar görögkatolikusok 1900. évi római zárandoklata meggyőzte a Szentszékett arról, hogy a hatékony román propaganda ellenére egy ténylegesen létező közösség valós igényeiről van szó. A 20. század első évtizedére a szentszéki álláspont azonban nem módosult a magyar liturgikus nyelv alkalmazásának kérdésében,⁷ sőt a Vatikánban a felállítandó önálló egyházmegye legfőbb feladatának is az egyre terjedő abúzus felszámolását tekintették. A hajdúdorogi egyházmegye 1912-ben történt felállítása tehát némileg felemás helyzetet teremtett: a magyar görögkatolikusok megkapták az önálló egyházmegyét,⁸ de a *Christifideles Graeci* kezdetű alapító bul-

⁵ Farkas Lajos, a hajdúdorogi mozgalom vezéregyénisége művében így idézi fel Lipovniczky István c. püspök, a vallás- és közoktatási minisztérium tanácsosának szavait: „Mert hát ki áll jól arról, hogy ha ma nekünk megengedik a magyar nyelvű isteni tiszteletet, holnap nem a komáromi magyar ajkú latin szertartásúak fogják-e épen azt követelni? Már pedig ez teljesíthetetlen.” FARKAS LAJOS, *Egy nemzeti küzdelem története*, Budapest 1896.

⁶ A vonatkozó iratanyag a Rendkívüli Egyházi Ügyek Szent Kongregációjának levéltárában: Archivio Segreto Vaticano, AA.EE.SS., Austria-Ungheria anno 1896–1899, pos. 800, fasc. 346; fasc. 348–350 és fasc. 394.

⁷ Ugyanakkor a Szentszék által szakértőként felkért tudós jezsuita, Nikolaus Nilles és Emidio Taliani bécsi nuncius inkább a kialakult nyelvhasználati gyakorlat hallgatólagos túrését javasolták: VÉGHSEŐ TAMÁS, *Nikolaus Nilles és a magyar görög katolikus liturgia ügye*, Symbolae. Ways of Greek Catholic heritage research. Papers of the conference held on the 100th anniversary of the death of Nikolaus Nilles (Collectanea Athanasiana I/3; ed. by Tamás Véghseő), Nyíregyháza 2010, 91–100.

⁸ A Szentszék a hajdúdorogi egyházmegyébe 162 parókiát osztott be. Ezek közül 1 az esztergomi, 8 az eperjesi, 70 a munkácsi, 4 a szamosújvári, 44 a nagyváradai és 35 a fogarasi egyházmegyéhez tartozott.

la⁹ egyértelműen leszögezi, hogy az új egyházmegye hivatalos liturgikus nyelve az ógörög,¹⁰ a magyar nyelv engedélyezésére pedig soha nem kerülhet sor.

Ahogy a hajdúdorogi egyházmegye felállításának közvetlen előzményei között egészen profán okokat találunk,¹¹ úgy az alapítás ellen irányuló román fellépés mozgatórugói is messze állnak a tisztán egyházi motivációktól. A román püspökök, a Román Nemzeti Párt képviselői és a román nyelvű sajtó a magyar állam ellenük irányuló támadásának tekintették a hajdúdorogi egyházmegye felállítását, és azt az egyébként is egyre súlyosbodó román-magyar ellentét szövegkörnyezetébe emelték. A helyzet tragikumát jól érzékelteti az első hajdúdorogi püspök ellen 1914 februárjában elkövetett bombamerénylet,¹² melynek számai román elkövetőkön át az orosz titkosszolgálatához vezettek. Az új egyházmegye sorsának további alakulása tehát a liturgikus nyelv kérdése miatt egyházi, a nemzetiségi feszültségek miatt pedig politikai szempontból is nagyobb figyelmet igényelt.

Ferenc József király 1913. április 21-én nevezte ki a hajdúdorogi egyházmegye új püspökét Miklósy István (1857–1937) sátoraljaújhelyi parókus, zempléni főesperes személyében. Miklósy püspök az egyházmegye szervezését az ideiglenes debreceni székhelyről kezdte el. Az 1914. februári bombamerénylet után a székhely átkerült Nyíregyházára, ahol az egyházmegyei központ „átmenetileg” egy bérházban került kiépítésre. Az, hogy a püspöki székhely napjainkban is – tehát száz évvel az alapítás után – még mindig ugyanabban az épületben található, jól jelképezi azt a hatalmas hátrányt, amivel a hajdúdorogi egyházmegye indult, s ami Miklósy püspök működését is alapvetően határozta meg. A Szentszékkal folytatott tárgyalások során ugyanis a magyar kormány kötelezettséget vállalt: úgy gondoskodik teljes körűen az új egyházmegye javadalmazásáról, hogy az anyaegyházmegyéket anyagi veszteség nem éri. Ennek a nemzetiségek érzékenységét figyelembe vevő vállalásnak nyilvánvaló belpolitikai indítékai voltak. Tehát az egyházmegye anyagi alap-

Az új egyházmegyéhez az 1910. évi népszámlálási adatok alapján 215 680 hívó került. Közülük 183 757 magyar, 26 823 román, 1623 szlovák, 968 rutén és 2509 egyéb anyanyelvű volt. A görögkatolikus magyarok 40%-a, vagyis 120 747 lélek, nem került a hajdúdorogi egyházmegyébe: kétharmaduk szláv, egyharmaduk pedig román püspökségek joghatósága alatt maradt. Mivel a fogarasi egyházmegyétől átszatolt székelyföldi egyházközségek a központtól igen messze voltak, a pápa engedélyezte, hogy a hajdúdorogi püspök azokat külhelynők segítségével kormányozza.

⁹ A bulla eredetije ma is a Vatikáni Titkos Levéltárban található: ASV Archivio della Nunziatura Apostolica in Vienna, 766, fasc. 9, fol. 461v.

¹⁰ Az ógörög nyelvet Vaszary Kolos hercegprímás javasolta az új egyházmegye liturgikus nyelveként. Bár a magyar görögkatolikusok számára ugyanúgy ismeretlen volt, mint a román és az ószláv, hivatalossá tételével el lehetett kerülni a magyarosítás vádját.

¹¹ Ferenc József a véderőtörvény parlamenti szavazása előtt a nemzeti ügynek tekintett magyar görögkatolikus püspökség megalapításával kívánta elnyerni a politikai pártok támogatását. Ezt a politikai motivációt a magyar kormány a Szentszékkal folytatott tárgyalások során sem rejtette véka alá. Vö. Khuen-Héderváry Károly miniszterelnök levele X. Pius pápához (1911. június 8.): ASV Segreteria di Stato, 1913, rubr. 247, fasc. 1, fol. 7r–8v.

¹² A debreceni bombamerénylet legújabb feldolgozása: KATKÓ MÁRTON ÁRON, *Az 1914-es debreceni merénylet*, Symbolae. Ways of Greek Catholic heritage research, 289–321.

jainak megteremtése, az egyházmegyei központ kiépítése (püspöki székház, kánonoki lakások, stb.), a papnevelő intézet és a görögkatolikus tanítóképző létesítése állami feladat lett volna. Amikor Miklósy püspök 1914 szeptemberében átköltözött Nyíregyházára, már zajlott az első világháború, melynek egyre nyomasztóbb terhei elképzelhetetlenné tették a magyar kormány vállalásainak teljesítését.

Az 1918-as háborús összeomlást követő zűrzavar azonnal érezte hatását a hajdúdorogi egyházmegyében is. A korábban Nagyváradhoz tartozó egyházközségek egy része önkényesen kimondta a hajdúdorogi egyházmegyétől való elszakadásukat. Az 1919 tavaszán Nyíregyházát elfoglaló román csapatok Miklósy püspököt Debrecenbe hurcolták és arra próbálták kényszeríteni, hogy önként mondjon le az egykor Nagyváradhoz tartozó negyvennégy parókiáról. Mivel az érintett egyházközségek területe ténylegesen a román hadsereg ellenőrzése alá került, a Szentoszák azokat hamarosan a nagyváradi püspök joghatósága alá rendelte.¹³ Néhány hónappal később a Gyulafehérvár-Fogarasi Főegyházmegye is elérte egykori parókiáinak visszasorolását.¹⁴ A trianoni békeszerződés következményeként a hajdúdorogi egyházmegye parókiáinak száma a felére csökkent. Romániához 75, Csehszlovákiához pedig 4 egyházközség került. Magyarországon maradt a 82 hajdúdorogi mellett 20 eperjesi és egy munkácsi parókia.¹⁵

A súlyos területi veszteségeken túl a magyar görögkatolikusoknak viselniük kellett társadalmi súlyuk és megítélésük látványos csökkenésének következményeit is. Míg az első világháború előtt Magyarország lakosainak 9,8 százaléka volt görögkatolikus, ez az arány 1920-ban 2,2 százalékra csökkent. Ez a tény, valamint az ország gazdasági problémái önmagukban is komoly akadályt jelentettek a kormány 1912-ben tett vállalásainak teljesítése, s következésképpen a hajdúdorogi egyházmegye fejlődése előtt. Ugyanakkor Miklósy püspök személyes korlátai is hozzájárultak ahhoz, hogy a görögkatolikusok nem részesültek „a katolikus reneszánsz” áldásaiból. Rendíthetetlen királypártisága és a Horthy Miklós kormányzó személyével kapcsolatos fenntartásai elszigetelték nem csak a politika világától, de utolsó éveiben püspöktársaitól is. A püspöki kar több tagjával az 1928-tól kezdődő, a görögkatolikusokat rendkívül kedvezőtlenül érintő rítusváltoztatási hullám miatt került konfliktusba. Idős kora és egyre súlyosbodó betegségei az 1930-as évek elejétől kezdve gyakorlatilag inaktívvá tették, ami az egyházmegye életére is kedvezőtlen hatást gyakorolt.

* * *

¹³ ASV Arch. Nunz. Vienna, busta 797, fasc. 9/3, fol. 388r–389v.

¹⁴ ASV Arch. Nunz. Vienna, busta 797, fasc. 9/2, fol. 312r–316v.

¹⁵ Ez utóbbiak számára XI. Pius pápa felállította a Miskolci Apostoli Exarchátust, melynek élére a Csehszlovákiából kiutasított egykori munkácsi püspök, Papp Antal került.

Amikor Miklósy püspök 1937. október 29-én, hajnalban elhunyt, az utód kijelölésével kapcsolatos elsődleges szempont az lett, hogy az új püspök ne csak agilis legyen, de rendelkezzen mind a politika világában való boldoguláshoz, mind pedig a latin szertartású püspökökkel való együttműködéshez szükséges kompromisszumkészséggel is. Az egyházmegyében uralkodó állapotokat jól illusztrálja az a levél, mely a budapesti nunciatúrára Bangha Béla jezsuitán keresztül jutott el.¹⁶ A levél szerzője, a debreceni görögkatolikus egyházközség egy jeles tisztségviselője, már Miklósy püspök halálának napján (!) tollat ragadott, hogy konkrét példák idézésével felhívja a befolyásos jezsuita páter figyelmét az egyházmegyében kialakult szomorú helyzetre, valamint Dudás Miklós és Liki Imre bazilita szerzetesekre, akikben a felemelkedés zálogát látta.

Miklósy püspök temetése után (melyen egy latin szertartású püspök sem jelent meg)¹⁷ Bányay Jenő nagyprépost vette át káptalani helynökként az egyházmegye vezetését. Erről maga a helynök november 4-én értesítette Angelo Rotta nunciust,¹⁸ aki két héttel később megkezdte az utód kiválasztásához szükséges információk bekérését. A nunciatúra levéltárában november 17-ei keltezéssel Szmrecsányi Lajos egri érsekhez írt levél maradt fenn,¹⁹ de az első válasz nem tőle, hanem a szóban felkért Czapik Gyulától érkezett november 20-án. A Budapesten élő kanonok válaszában²⁰ kihangsúlyozza, hogy nem a személyes véleményét továbbítja, hanem az általa megkérdezett görögkatolikus papok információit összegzi. A jelentésében összesen nyolc nevet említ hármasság tagolásban, melynek kialakítása, illetve az egyes nevekhez tartozó információ mennyiség egyfajta rangsorolást is sejtet. Az első rész két, sorszámmal is ellátott nevet tartalmaz. Egyes sorszámmal Szántay-Szémán István, a Miskolci Apostoli Exarchátus helynökének neve szerepel, míg a kettes sorszámot Dudás Miklós bazilita szerzetes kapta. Szántay-Szémán szerepeltetése a szóba jöhető jelöltek listáján némileg meglepő. Szinte biztos, hogy a tudós görögkatolikus pap neve a nuncius kifejezett érdeklődésére kerülhetett a listára, s annak is az elejére. Nyilvánvalóan a nuncius elsősorban Szántay-Szémán tudományos munkásságára figyelt fel, s arról nem volt tudomása, hogy családos ember. Így a Czapik-féle listán az első helyen szerepel ugyan (minden bizonnyal a nuncius érdeklődésének megfelelően), de mellette az „*uxoratus*” jelző egyúttal arra is utal, hogy nem vehető figyelembe az új hajdúdorogi püspök kiválasztásakor.

Sokkal bőségesebb információt közöl ezzel szemben a második sorszám alatt szereplő Dudás Miklós bazilita szerzetesről. Kiemeli máriapócsi és paraszti száрма-

¹⁶ ASV Archivio della Nunziatura Apostolica in Ungheria, busta 54, fasc. 2, fol. 254r–256v.

¹⁷ A nunciatúra is Bányay Jenőt bízta meg a képviseléssel: ASV Arch. Nunz. Ungheria, busta 54, fasc. 2, fol. 251r.

¹⁸ ASV Arch. Nunz. Ungheria, busta 54, fasc. 2, fol. 259r.

¹⁹ ASV Arch. Nunz. Ungheria, busta 54, fasc. 2, fol. 260rv.

²⁰ ASV Arch. Nunz. Ungheria, busta 54, fasc. 2, fol. 261r–263r: Czapik Gyula kísérőlevelére Rotta nuncius ráírta, hogy szóban Meszlényi Zoltán esztergomi segédpüspök véleményét is kikérte. Az iratokban viszont nem találjuk meg a később vértanúságot szenvedett püspök véleményét.

zását, aminek azért volt jelentősége, mert ezzel egyidejűleg arra is utalhatott, hogy nem kell a népes papi rokonság esetleges káros befolyásától tartani. Kihangsúlyozza alapos teológiai képzettségét, melyre Rómában, a Német–Magyar Kollégiumban tett szert. Az olasz és a német mellett szláv nyelveken is beszél. Magyar érzelmeit és hazafias lelkületét senki sem vonhatja kétségbe, aminek a politikai kapcsolatrendszer kiépítésében meghatározó szerepe volt. A bazilita rend magyarországi előjárójaként bizonyította tettekkészségét nem csak a hajdúdorogi bazilita rendház felépítésével, hanem a bazilita nővérek máriapócsi megtelepítésével is. Szónoki képességei és előadókészsége minden szempontból megfelelőnek tűnnek. Czapik kanonok informátorai a jelölt negatív tulajdonságai között annak autokrata természetét emelték ki. Ez utóbbival kapcsolatban azonban Czapik megjegyzi: tekintve a magyar görögkatolikusok egyházi életének tespedtségét, a jelölt ezen tulajdonsága inkább vezetői erény lehet.

A Czapik-féle jelentés harmadik jelöltje, sorszám nélkül, de elkülönítve az előző, s a következő csoporttól, Liki Imre János bazilita szerzetes. A Dudás Miklóstól két évvel fiatalabb jelölt szintén máriapócsi származású volt, s hasonló alapos teológiai képzettséggel rendelkezett. Dudás Miklóssal szemben az egyházmegye papsága előtt kevésbé ismert, mivel a rend megbízásából elsősorban Csehszlovákiában tevékenykedett. Kiemelkedő intellektuális képességei nagy szerénységgel párosultak. Czapik kanonok megjegyzi, hogy valójában még nem adatott meg neki a lehetőség képességei és tettekkészsége bizonyítására.

A jelentés harmadik részében a hajdúdorogi káptalan öt tagja – Bányay Jenő, Sereghy László, Mihalovics Sándor, Bihon Miklós és Melles Viktor – kerül felsorolásra. Rövid jellemzésükből kitűnik, hogy egyedül cölebsz életállapotuk miatt szerepelhetnek a jelöltek között. Czapik kanonok összegzésként megjegyzi, hogy az egyházmegye papsága Dudás Miklós kinevezését várja. Néhányan Bihon Miklós kanonok esélyeit is jónak vélik, mivel róla az terjedt el, hogy Serédi hercegprímás támogatását élvezi. Ez utóbbi kinevezése azonban a Miklósy-éra folytatását jelentené, amit az egyházmegye megújítására törekvő „*zelanti*”-k nem szeretnék.

Az időrendben másodikként megérkező „*opinio*” Szmrecsányi Lajos egri érsektől származik.²¹ Az egri főpásztor nem kívánt élni azzal a lehetőséggel, hogy név szerinti jelöltekről nyilatkozzon. Levelét elsősorban a Miklósy püspöktől elszenvedett sérelmeinek szenteli. Nehezményezte, hogy a latin rítusra áttérni szándékozókat a görögkatolikus püspök igyekezett visszatartani, pedig ő maga minden esetben teljesen megalapozottnak ítélte a kérelmek indokait. Azt sugallja, hogy az utód kiválasztásakor figyelmet kell szentelni annak, hogy a görögkatolikus püspök nagyobb rugalmasságot és kompromisszumkészséget mutasson a latin főpásztorokkal szemben. A témafelvetéssel Szmrecsányi érsek a két világháború közötti korszak legsúlyosabb görögkatolikus problémáját érinti. A trianoni sokk hatása alatt

²¹ ASV Arch. Nunz. Ungheria, busta 54, fasc. 2, fol. 264r–265v. Szmrecsányi Lajos egri érsek véleménye. Uo. fol. 266r. Rotta köszöni Szmrecsányinak a jelentést.

álló magyar társadalomban felerősödött a görögkatolikusokkal szembeni gyanakvás és újjáéledt az a gondolkodás, mely szerint „megbízható” magyar nem lehet bizánci szertartású. Mivel ennek a hétköznapi életben is komoly megnyilvánulásai voltak (az államigazgatásban például az alkalmazás, vagy a munkahelyi előmenetel is függött tőle), az egyéni életstratégiák kialakítása során nagyon sok görögkatolikus jutott arra a döntésre, hogy elhagyja rítusát. A rítusváltást megkönnyítette az, hogy 1929-től kezdődően a Keleti Kongregáció a nunciusok jogkörébe utalta az ügyet, ami jelentős változás volt a korábbi gyakorlathoz képest.²² A budapesti nunciatúra iratai között az 1930-as évekből vaskos dossziékat találunk rítusváltoztatási kérelmekkel, melyek jelentős része házasságkötéshez fűződik. Ezekben az esetekben a görögkatolikus fél jellemzően azzal indokolja rítusváltoztatási kérelmét, hogy anélkül jövődöbelijének családja egészen egyszerűen nem fogadja be. Miklósy püspök igyekezett megfékezni a rítusváltoztatási hullámot, de próbálkozásaival valójában csak a latin főpásztorok ellenszenvét tudta kiváltani.

Miklósy püspök halála után – a budapesti nuncius lépéseivel egyidejűleg – természetesen a magyar kormány is lépéseket tett. A szentszéki magyar követség már november 6-án francia nyelvű jegyzéket juttatott el a vatikáni Államtitkárságra, melyben azt kéri, hogy az új hajdúdorogi püspök kiválasztása során a Szentszék ne hozzon döntést és ne tegyen ígéretet senkinek se mindaddig, míg a kérdést a magyar kormánnyal meg nem tárgyalta.²³ Az Államtitkárságról Giuseppe Pizzardo érsek megküldte a jegyzéket Rotta nunciusnak, mellékelte levelében pedig idézi a Keleti Kongregáció titkárának, Eugène Tisserant bíborosnak a véleményét is.²⁴ Pizzardo érsek arra utasította a nunciust, hogy tudja meg: milyen különleges elvárásai lehetnek a magyar kormánynak ebben a kérdésben. Különösnek vélte a jegyzéknek azt a mondatát, mely a magyar kormány aktív részvételére utal az utód kiválasztásának folyamatában. Kérte a nunciust ennek tisztázására.

Tisserant bíboros a hajdúdorogi egyházmegye helyzetét rendkívül kényesnek tartotta és kifejezte abbéli félelmét, hogy a nemkívánatos politikai természetű beavatkozások az új püspök kiválasztásának folyamatába jelentős károkat okozhatnak. A Keleti Kongregáció titkára november 22-én maga is levelet írt Rotta nunciusnak,²⁵ melyben konkrét javaslatokkal is él az új hajdúdorogi püspökkel kapcsolatban. Tisserant bíboros szerint Miklósy püspök utódjaként szóba jöhet Takács Bazil püspök is, aki az Egyesült Államokban élő rutén görögkatolikusok főpásztora volt. Jelzi a nunciusnak, hogy Shvoy Lajos székesfehérvári püspök jól ismeri a jelöltet.²⁶

²² Addig Rómába kellett felterjeszteni a kérelmeket. A rendelkezést 1940-ben vonták vissza. SZLÁVIK ANTAL, *Sajátjogi egyháztagság. Normafejlődés és aktuális kérdések*, Budapest 2006, 171–172.

²³ ASV Arch. Nunz. Ungheria, busta 54, fasc. 2, fol. 269r: A jegyzékben a követ Miklósy püspököt Miskolcynak nevezi.

²⁴ ASV Arch. Nunz. Ungheria, busta 54, fasc. 2, fol. 267rv.

²⁵ ASV Arch. Nunz. Ungheria, busta 54, fasc. 2, fol. 268rv.

²⁶ A nuncius december 13-án ki is küldte Shvoy püspöknek az információkérő levelet. ASV Arch. Nunz. Ungheria, busta 54, fasc. 2, fol. 270rv.

Kéri a nunciust, hogy kezdjen óvatos információszerzésbe Takács Bazil személyével kapcsolatban: a magyar kormánynak lenne-e vele szemben ellenvetése amiatt, hogy a jelenlegi Csehszlovákia területéről származik, illetve a hajdúdorogi egyházmegye papsága és hívei hogyan fogadnák kinevezését. Tisserant bíboros utal arra is, hogy a szentszéki magyar követség egyházi tanácsosa, Luttor Ferenc – szigorúan magánvéleményét tolmácsolva – felvetette Papp Antal érsek, miskolci apostoli kormányzó kinevezését is, amit azonban a bíboros azonnal el is vetett. Úgy vélte, ez a megoldás nem találna kedvező fogadtatásra, s az érsek egyébként is idős ahhoz, hogy átvegye a hajdúdorogi egyházmegye kormányzását.

A nuncius december 6-án válaszolt Pizzardo érseknek és Tisserant bíborosnak.²⁷ Levelében jelzi, hogy nem tudott érdemi információkat gyűjteni, mert Serédi hercegprímás három hete távol van, s a kormány szándékait is rajta keresztül kívánja megismerni. Soraival a magyar kormány szerepének tisztázását kívánja elérni. Emlékeztet arra, hogy a kialakult gyakorlat szerint Magyarországon a püspökkinevezések előtt a Szentszék két hónapot ad a magyar kormánynak arra, hogy jelezze észrevételeit és megtegye javaslatait.²⁸ Mivel Miklósy püspök október 29-én halt meg, a kormánynak gyakorlatilag december végéig van még ideje. A jegyzékben szereplő kérésre tehát az a válasz adható, hogy a Szentszék mindig tiszteletben tartja mások jogait és a két hónap letelte előtt nem fog intézkedést foganatosítani.

A magyar kormány december 17-én élt az „*intesa semplice*” által biztosított jogával. Erről a nuncius december 23-án Pacelli államtitkárnak címzett részletes levelében számol be, melynek másolatát megküldte Tisserant bíborosnak is.²⁹ A levélhez mellékeli a Kánya Kálmán külügyminiszter által személyesen átadott névsort,³⁰ mely valóban nélkülözi a hivatalos dokumentum minden jellemzőjét. A francia nyelvű mindössze ötsoros, fejléccet, dátumot és aláírást nem tartalmazó irat szövege a következő:

„*Évêché catholique de rite oriental de Hajdudorog.*
Basile Takács, évêque catholique de rite oriental d’Amérique
Nicolas Dudás, provincial de l’Ordre des Basilites, supérieur du Monastère Basilite à
Mária-Pócs.”

A lap tetejére a nuncius ceruzával írta fel, hogy azt a külügyminiszter 1937. december 17-én adta át neki személyes találkozásuk alkalmával. A lap alján viszont

²⁷ ASV Arch. Nunz. Ungheria, busta 54, fasc. 2, fol. 273r–275v.

²⁸ Az „*intesa semplice*”, vagyis „egyszerű megegyezés” nevet viselő megállapodás 1927-től volt érvényben a Szentszék és Magyarország között. A megállapodás értelmében a püspökkinevezések előtt kéttoldalú egyeztetések történnek, melynek végén a kormány észrevételeket tehet a jelöltekkel kapcsolatban. A gyakorlatban ez úgy zajlott, hogy a külügyminisztérium egy egyszerű papíron átnyújtotta a nunciussnak a kormány által elfogadható jelöltek névsorát.

²⁹ ASV Arch. Nunz. Ungheria, busta 54, fasc. 2, fol. 276r–279r.

³⁰ ASV Arch. Nunz. Ungheria, busta 54, fasc. 2, fol. 271r.

már tollal szerepel – szintén Rotta nunciustól – egy érdekes feljegyzés. E szerint másnap, tehát december 18-án a külügyminiszter elküldte a nunciatúrára kabinetfőnökét, Csáky grófot, aki közölte a nunciussal, hogy a lista összeállításakor tévedés történt, s az első helyen nem Takács püspöknek kell szerepelnie, hanem Dudás Miklós bazilitának. Ezt a közjátékot a nuncius a levelében is leírja, de hozzáteszi, hogy végeredményben Takács püspök személye továbbra is elfogadható a kormány számára. Ugyanakkor biztosra vehetjük, hogy a kormány szempontjából volt jelentősége annak, ki szerepel az első helyen. Talán a külügyminisztériumba már ekkor befutott az az információ, mely – ahogyan látni fogjuk – a nunciatúrára csak egy hónappal később érkezett meg.

Rotta nuncius részletes levelének elején leszögezi, hogy immáron rendelkezik az összes lényegi információval az új hajdúdorogi püspök kiválasztásához. Elsőként Papp érsek személyével foglalkozik. Mivel a Keleti Kongregáció is jelezte, hogy az érsek túlságosan idős már ahhoz, hogy átvegye az egyházmegye kormányzatát, jelöltsége nem jöhet komolyan számításba. Utal arra is, hogy az érseknek nagyon sok rokona van az egyházmegyében, ami nem csekély akadályt jelentene a hatékony kormányzásban. A hajdúdorogi kanonokokat (Sereghy László, Mihalovics Sándor, Bihon Miklós és Melles Viktor³¹) Czapik Gyula információira támaszkodva gyakorlatilag kizárja a szóba jöhető jelöltek közül. Szintén Czapik kanonok szavait idézi a két következő jelölt, Dudás Miklós és Liki János jellemzésekor. Összegzésként kijelenti, hogy a magyarországi jelöltek közül valójában Dudás Miklós személyét lehet figyelembe venni, akivel szemben legfeljebb fiatal korát (mindössze 35 éves volt) lehetett felhozni.

Minthogy azonban a Keleti Kongregáció jelöltje Takács Bazil püspök, a nuncius kikérte róla Serédi hercegprímás véleményét, s megkérte őt arra is, hogy – a Keleti Kongregáció szándékának említése nélkül – ismerje meg a magyar kormány véleményét. A hercegprímásnak nem volt ellenvetése Takács püspök kinevezésével szemben, sőt meggyőzte a kultuszminisztert arról, hogy a neve felkerüljön a kormány listájára. A nuncius beszámol a Shvoy Lajos püspökkel folytatott személyes megbeszélésről is. A székesfehérvári püspök pozitív jellemzést adott Takács püspökről: jámbor, buzgó és Rómához hű főpapként írja le. Szerinte a hajdúdorogi székre való áthelyezése megszabadítaná őt attól a súlyos keresztől, mely mostani állomáshelyén a hívek és a papok ellenkezése miatt vállaira nehezedik. Tudomása szerint Cicognani érsek washingtoni útja során már tájékoztatta is Takács püspököt a szentszéki tervekről. Shvoy szerint Dudás Miklós lehetne Takács püspök utódja az Egyesült Államokban, ahol jelenleg éppen népmissziókat tart.

Összességében a nuncius úgy véli, az új hajdúdorogi püspökkel kapcsolatban elsődleges elvárás az, hogy valóban Róma-hű és buzgó legyen, illetve meglegyen benne a szándék arra, hogy a latinokkal jó viszonyt ápoljon. A szóba jövő jelöltek körét Takács püspökre és Dudás Miklósrá szűkíti le. Rotta választ próbál adni arra

³¹ Bányay Jenő nagyprépostot meg sem említi.

a kérdésre is, hogyan fogadnák a hívek és az egyházmegye papsága a két jelölt valamelyikének kinevezését. Forrásaira hivatkozva kijelenti, hogy a papok és a hívek Dudás Miklós kinevezésére számítanak, s azt kedvezően is fogadnák. Ezzel szemben még csak nem is beszélnek Takács püspök esetleges kinevezéséről. Utóbbi nem találna kedvező fogadtatásra, és sokat kellene tennie azért, hogy személyét elfogadják. A nuncius megkérdezte Serédi hercegprímás véleményét is, aki azt a nem túlságosan hízelgő választ adta, hogy a „görögök” nem fogadnák kedvezően sem Takács Bazilt, sem Dudás Miklóst, vagy bárki mást.

A nuncius jelzi azt is, hogy a szakadás veszélyét a Szentszéknek nem kell mérlegelnie. Tehát nem kell attól félni, hogy a papság vagy a hívek egy része a Szentszék által kinevezett püspököt elutasítja és áttér az ortodoxiára. Ha olyan jelölt kerül kinevezésre, akit a kormányzat szívesen lát, akkor a kormányzása előtt nem lesznek komoly akadályok.

Rotta nuncius azzal a megállapítással zárja levelét, hogy a Szentszék teljesen szabadon dönthet. Mindössze annyit kér, hogy a jelölt kiválasztását időben közöljék vele, hogy a hírt továbbíthassa a kormányzat felé, s az illetékes miniszterek ne a sajtóból értesüljenek a döntésről.

Az 1937-es esztendő végén tehát gyakorlatilag minden készen állt arra, hogy gyors döntés születessen. Ennek ellenére az új hajdúdorogi püspök kinevezésére még több mint egy évet kellett várni. A késedelem oka elsősorban az volt, hogy 1938 januárjában elterjedt Takács püspök jelöltségének híre. Rotta nuncius fentebb idézett levelében utalt arra, hogy igazából vele Magyarországon senki se számolt, és nem is beszéltek róla. Amikor azonban – Rotta szerint feltehetően a külügyminisztériumból – kiszivárgott a hír, mely szerint a Szentszék elsőszámú jelöltje az Egyesült Államokban élő főpásztor, a nunciaturára olyan információk érkeztek be, melyek először elbizonytalanították, majd pedig meggyőzték a vatikáni döntéshozókat arról, hogy inkább Dudás Miklóst válasszák. Mivel a teljes vonatkozó levéltári anyag az 1939. február 10-e után keletkezett iratok zárolása miatt nem kutatható, minden Takács Bazil ellen, illetve Dudás Miklós mellett szóló érvet nem ismerhetünk.³² 1938 elejéről azonban a budapesti nunciatura anyagában fennmaradt két olyan irat, melyek önmagukban is elégségesnek tűnnek az események alakulásának magyarázatára.

Az első irat attól a Czapik Gyulától származik, aki – úgy tűnik – a nunciatura legfontosabb információforrása volt ebben a kérdésben. 1938. január 11-ei dátumot viseli az a kísérőlevél, mely Czapik magyar nyelvű jelentésének olasz fordításáról tudósít. Tehát valószínűsíthető, hogy a kanonok az év első napjaiban ragadott tólat. A nuncius már másnap tájékoztatást küldött a levél tartalmáról Pacelli államtitkárnak és Tisserant bíborosnak.³³ Czapik Gyula hét pontban foglalta össze az általa személyesen nem ismert Takács püspökről szerzett információit. Rögtön az 1.

³² ASV Arch. Nunz. Ungheria, busta 57, fasc. 1, fol. 5r–6v.

³³ ASV Arch. Nunz. Ungheria, busta 57, fasc. 1, fol. 9r–12v.

pontban leszögezi: a görögkatolikus papság annyira valószínűtlennek tartja Takács Bazil hajdúdorogi és Dudás püspök egyesült államokbeli kinevezését, hogy az informátorai egyszerűen „kacsának” minősítik már magát a felvetést is, és kizártnak tartják, hogy Róma ilyet tenne. A 2. pont a jelölt magyarországi megítélését vázolja: „itt közismert, hogy Takács Amerikában nem vált be”. Ezt nem az ortodoxiára áttért egyesült államokbeli papok állították róla, hanem azok a görögkatolikusnak megmaradt lelkészek, akik magyarországi rokonaikkal intenzív levelezésben álltak. Ezek a levelek kormányzásra képtelen, emberekkel bánni nem tudó, sőt „balkezes” püspökként jellemzik Takács Bazilt. Czapik kanonok egyik informátora tudni véli azt is (3. pont), hogy Takács Bazil püspöki kinevezését megelőzően, ungvári működése során a püspöki alapkezelőség igazgatójaként³⁴ „komoly kivizsgálásokat” volt kénytelen eltűnni, melyek részleteiről Papp Antal érsek adhat bővebb információkat.

A Czapik által legsúlyosabbnak tartott információkat a 4–5. pontok tartalmazzák. A magyar görögkatolikusok között az a meggyőződés uralkodott, hogy Takács Bazil püspöki kinevezése mögött a Masaryk csehszlovák elnökhöz fűződő jó viszonya állt. Ezt a magyar közvélemény szemében rendkívül hátrányos információt kiegészítette az a tény, hogy Takács püspök csehszlovák állampolgár volt. Maga Czapik kanonok is kihangsúlyozza levelének 7., utolsó pontjában, hogy a „csehszlovák kapcsolat” óriási helyzeti hátrányt és támadási felületet jelent Takács püspökkel szemben. A 6. pontban megemlíti még egy epizódot Takács püspök múltjából, ami Magyarországon nagy visszhangot kapott és amit a kinevezését ellenzők erősen eltúloztak. Közkézen forgott egy fotó Takács püspökről, mely egy tiszteletére rendezett banketten készült, s ami a püspököt „félmeztelen görlok” társaságában ábrázolta. Azt még a rosszakarói sem állítják róla, hogy a püspök a ledér hölgyek társaságában mulatott volna, de azt felróják neki, hogy nem volt elég körültekintő ahhoz, hogy a szituációt elkerülje.

Rotta nuncius szinte szóról-szóra továbbította Czapik kanonok jelentését, majd kifejtette meglátásait az egyes pontokról. Elsőként az inkriminált felvételtől nyilatkozik és azt egyszerű munkahelyi balesetnek minősíti, ami bárkivel megeshet. Ez a jelölt erkölcsiségét semmi esetre se kérdőjelezi meg. A vezetői képességeiről nem kíván nyilatkozni, annak tisztázását a Szentszék más szerveire bízta. Takács püspök csehszlovák állampolgárságának kérdését csak akkor tartaná jelentősnek, ha azt a magyar kormány is kifogásolta volna. Mivel azonban a kormány szabad utat adott Takács püspök kinevezésének, a nuncius szerint az állampolgárság kérdése politikai szempontból jelentéktelen.

Rotta beszámol arról is, hogy alkalma nyílt Takács püspökről Serédi hercegprímással is szót váltania. A hercegprímás előre bocsátotta, hogy nem ismeri személyesen a jelöltet, ezért nem tud vezetői adottságairól vagy azok hiányáról nyilatkozni. Serédi szerint nem szabad túlságosan nagy jelentőséget tulajdonítani a

³⁴ 1911-től volt a püspöki alapkezelőség igazgatója és az „Unió nyomda” adminisztrátora.

Takács püspökkel szemben felhozott vádaknak sem. Osztotta a nuncius azon véleményét, mely szerint a „keletiek” közül sokak („hála Istennek nem mindannyiuk”) számára az igazság meglehetősen relatív fogalom, és a lelkiismeretüket különösebben nem zavarja, ha túloznak, rágalmakat terjesztenek vagy egyszerűen kitalálnak dolgokat. A hercegprímás abban is egyetértett a nunciussal, hogy a magyar kormány jelezte volna, ha a jelölt csehszlovák állampolgársága akadályt jelent. Azt is elárulta a nunciusnak, hogy az azt megelőző napokban kapott néhány névtelen levelet, melyekben – feltételezése szerint – a hajdúdorogi kanonokok mint potenciális jelöltek egymást kiiktatták,³⁵ de Takács püspök ellen egyetlen jelzés sem érkezett.

A nuncius tehát levonja a gyakorlati következtetést: fiatal kora ellenére a megfelelő jelöltnek Dudás Miklós tűnik. A kormány őt preferálja, a papság és a hívek is ismerik és elfogadják, jó szellemű, energikus és művelt. Ha a Szentszék mégis Takács püspököt választja, akkor az a nuncius számára azt jelenti, hogy alkalmas a hajdúdorogi egyházmegye vezetésére, mely a tespedtség és nemtörődomség hosszú időszaka után teljes lelki megújításra szorul. Takács püspökre komoly ellenállás és kevés szimpátia vár, de a skizmától nem kell félni.

Pacelli államtitkár január 21-én köszönte meg a nunciusnak a tájékoztatást.³⁶ Levelében utal arra, hogy a magyar kormányt élénken foglalkoztatja az utódlás kérdése. Sorait azzal a reménykedéssel zárja, hogy az előzetesen kiválasztott jelölt, tehát Takács püspök képes lesz elnyerni a hajdúdorogi egyházmegye papjainak és híveinek támogatását. Ez a zárómondat arra utal, hogy a felmerült aggályok ellenére ekkor a Szentszék még mindig Takács püspök áthelyezését tartotta a legjobb megoldásnak.

A Szentszék megnyilvánulásai között ez az utolsó, még hozzáférhető irat ebben az ügyben. Az 1938-as évben a hajdúdorogi egyházmegyével kapcsolatban fennmaradt dokumentumok a rítusváltoztatások kérdésével, a latin püspökök joghatósága alatt élő görögkatolikus hívek lelkipásztori ellátásának problémáival, majd pedig az első bécsi döntés következtében előállt új helyzettel foglalkoznak. Úgy tűnik, hogy az új püspök kinevezésének kérdése a gyors megoldás helyett parkoló-pályára került. A késlekedés okát – feltételezésünk szerint – a nunciatúra levéltárának utolsó, még éppen kutatható iratában találjuk meg.

1938. január 31-én Rotta nuncius egy ügyvédi megbízást és annak hitelességét igazoló közjegyzői okiratot küldött Tisserant bíborosnak egy rövid levél kíséretében. Az ügyvédi megbízás egy Males Anna nevű asszonytól származik, aki 1931-ben azzal bízta meg Neviczky Emil Egyesült Államokban élő ügyvédet, hogy Takács Bazil püspök ellen apasági keresetet nyújtson be. Az asszony azt állította, hogy hosszabb

³⁵ „...i Canonici di Hajdudorog, possibili candidati, pare si demoliscano caritatevolmente a vicenda...” – idézi a nuncius némi iróniával (aláhúzva a *caritatevolmente* szót) a hercegprímás szavait. ASV Arch. Nunz. Ungheria, busta 57, fasc. 1, 117.

³⁶ ASV Arch. Nunz. Ungheria, busta 57, fasc. 1, fol. 137.

időn át férj és feleség módjára együtt élt Takács Bazillal – annak püspökszentelése előtt –, és Mária nevű lánya is tőle született. Bár az akkor spirituálisként működő Takács ígéretet tett neki arra, hogy támogatni fogja a gyermek felnevelésében, ígéretét nem tartotta be. Ezért döntött az apasági kereset megindítása mellett.³⁷

A nuncius rámutat arra, hogy az iratot, mely névtelen levélként érkezett hozzá, nyilvánvalóan azok szedték elő, akik meg akarják akadályozni Takács Bazil püspök hajdúdorogi kinevezését. A megbízás ugyanis még 1931-ben készült, a közjegyzői hitelesítés viszont 1938. január 20-án készült az ungvári kerületi bíróságon.

A nunciatúrára beküldött dokumentum többet jelentett az egyszerű szóbeszédnél és rágalmnál. Az ügyvédi megbízás és az asszony állítása természetesen kevés a vád igazságtartalmának megállapításához. Tény viszont, hogy Takács püspök magyarországi működését rendkívüli mértékben megnehezítette volna az, ha újra és újra az apasági perrel kapcsolatos dokumentumok látnak napvilágot. Nem járhatunk messze az igazságtól, ha feltételezzük, hogy ez az okirat döntő szerepet játszott abban, hogy a Szentszék Dudás Miklós kinevezése mellett döntött. Nagyon valószínű, hogy a Szentszék a maga eszközeivel alaposan kivizsgálta a vádakát, s elképzelhető, hogy a ma még nem kutatható dokumentumok erről újabb részleteket tárnak elénk.

1939. március 25-én Dudás Miklós püspököt már az a XII. Pius pápa nevezte ki hajdúdorogi püspökké, aki bíboros-államtitkárként Miklósy püspök utódlásának kérdését élénk figyelemmel követte. A fiatal bazilita szerzetesben valóban megvolt az a lendület, mely az egyházmegye megújításához mindenképpen szükségesnek tűnt, s ami az akkor már hatvanéves Takács Bazil püspökből minden bizonnyal hiányzott. Ahogyan azonban Miklósy püspök egyházmegye-szervező munkáját az első világháború megakasztotta, úgy Dudás püspök fiatalos lendületét egy újabb viláégégés, majd pedig a kommunista diktatúra törte meg. Takács püspök 1948-ban, hatvankilenc évesen az Egyesült Államokban halt meg: akkor, amikor Magyarországon Rákosiék a görögkatolikus egyház felszámolásának forgatókönyvét írták. Ezt a forgatókönyvet végül a magyar kommunisták nem tudták megvalósítani, amihez kellett az is, hogy a görögkatolikus egyház élén Dudás Miklós püspök személyében egy határozott, a papságot erős kézzel irányító, s az ortodoxiától távol tartó főpásztor állt.

Nem vakmerőség azt feltételezni, hogy a magyar görögkatolikus egyház felszámolását a kommunista államhatalom könnyedén véghez vitte volna, ha ezekben az években a hajdúdorogi püspöki szék betöltetlen.

³⁷ Részletesen beszámol emellett arról is, hogy milyen eszközökkel próbálta meg Takács Bazil eléríteni szándékától.

FÜGGELÉK

Budapest, 1937. december 23.

Angelo Rotta nuncius Eugenio Pacelli bíboros-államtitkárhoz

A hajdúdorogi püspöki szék betöltésével kapcsolatban elősorolja és jellemzi a lehetséges jelölteket.

(ASV Arch. Nunz. Ungheria 54, fasc. 2, fol. 276r–278v – *cop.*)

85/1937 23 Dicembre 1937.

Oggetto Circa Sede vacante di Hajdudorog

A Sua Eminenza Reverendissima

Il Signor Cardinale Eugenio Pacelli

Segretario di Stato di Sua Santità

Eminenza Reverendissima

Per la successione del defunto Monsignor Miklósy nella Sede di rito greco di Hajdudorog mi pare vi siano ora tutti gli elementi necessari per addivenire ad una soluzione sollecita.

La cosa è anche facilitata dalla circostanza che la condizione di celibato richiesta riduce al minimo la possibilità della scelta.

Alla candidatura di Sua Eccellenza Monsignor Papp non si può più pensare: già la Sacra Congregazione Orientale la riteneva come da escludersi, stante la sua età troppo avanzata, il qual motivo è per sua natura così efficace che non vedo che qui si sia pensato seriamente al suo nome. Si aggiunga poi che la numerosa parentela di Monsignor Papp, nella quale figura anche il fratello prete ammogliato della Diocesi di Hajdudorog, poco stimato, costituirebbe un ostacolo non indifferente.

Per mezzo di varie persone ho fatto un'inchiesta sui possibili nomi di candidati. Eccone il risultato

Preti secolari: Ladislaus Sereghy, circa 46 anni, celibe. Ha molti parenti tra i sacerdoti della Diocesi. La sua vita precedente pare non sia senza macchia, sembra sia dedito al bere. [*fol. 276v*]

Alessandro Mihalovits, di circa 42 anni, celibe. Ha molti parenti, piuttosto debole di carattere, non gode di autorità tra i sacerdoti. Finora non si è distinto, benché non gli sia mancato modo ed occasione. Qualcuno accenna anche, non so con quanto fondamento, al defectus natalium.

Nic. Bihon, di circa 40 anni, celibe. Di molto ingenio e di qualità superiori alla media. Però un informatore di chi mi ha fornito queste notizie affermava anche che la vita del Bihon ha dato luogo a qualche sospetto. Però ciò disse uno solo dei suoi informatori, di questi alcuni ritengono che egli non sia gradito al clero, specialmente dispiace in lui l'idea esagerata che ha di se stesso, finora non ha dato segno di attività, nonostante le sue qualità e le occasioni che non sarebbero mancate.

Victor Melles, di circa 48 anni, è celibe. È scrupoloso, nel clero gode fama di uomo bonus, ma non di autorità.

Clero regolare: Nicolaus Dudas. Nato il 27 ottobre 1902. Compi i suoi studi a Roma con molto onore al "Germanicum". Nell'Ordine dei Basiliani, priore di Maria-Pocs. Nato in Maria-Pocs, figlio di un agricoltore possidente che gode di una certa autorità nel paese. Suo fratello è parimente padre basiliano nel Monastero di Maria-Pocs. Sua sorella è moglie di un agricoltore di Maria-Pocs. I suoi parenti non esercitano influsso alcuno su di lui. Padre Dudas è di nazione ungherese, ed il suo patriottismo non lascia nulla a ridire. Con le Autorità governative vive in ottimi rapporti. La sua formazione teologica è eccellente. Conosce, oltre l'ungherese, l'italiano e le lingue slave e sufficientemente anche il tedesco. Il suo modo di comportarsi è molto educato. [fol. 277r] Sulla sua condotta morale nulla a ridire, anzi gode ottima fama. La sua attività è nota a tutti. Finora ha fondato il nuovo Monastero dei Basiliani in Hajdudorog, parimenti ha introdotto in Ungheria le Suore basiliane. Le sue qualità come oratore pur non essendo straordinarie sono però notevoli. I discorsi e le conferenze di detto Padre si distinguono per chiarezza e solidità.

Il mio informatore aggiunge che alcuni sacerdoti greci gli attribuiscono anche qualche difetto. Dicono che è un po' autocrate, però, osserva il mio informatore, che dato lo stato di sonnolenza della vita ecclesiastica dei Greci di Ungheria tale tendenza potrebbe quasi considerarsi come utile in un loro Vescovo. Alcuni altri gli imputano di far troppo risaltare la sua superiorità scientifica e morale, e che qualche volta nell'agire non è troppo circospetto.

Padre Giovanni Liki. Nato il 2 gennaio 1904, a Maria-Pócs. Della sua famiglia non si è potuto raccogliere notizie concrete, e la sua persona non è troppo nota ai sacerdoti di rito greco, però tutti affermano che è colto in teologia, gode di buona fama ed è monaco modestissimo. Della sua attività non ha dato ancora alcun segno, forse la ragione può essere pure la mancanza fin qui di occasioni. Fino adesso si è occupato nell'insegnamento della Teologia e nel dare missioni ed esercizi.

Se ci dovessimo fermare all'Ungheria pare non si possa porre gli occhi che sul Padre Dudas, per quanto un po' giovane, non avendo che 35 anni.

Ma la Sacra Congregazione per la Chiesa Orientale nel Suo Dispaccio del 22 Novembre p.s., Nr.545/37, ha messo innanzi il nome [fol. 277v] di Sua Eccellenza Monsignor Basilio Takacs, Vescovo titolare di Zela, dell'Ordinariato Ruteno Podcarpatico negli Stati Uniti d'America. Dietro suggerimento della stessa Sacra Congregazione ho domandato in merito il parere di Sua Eminenza il Cardinal Serédi: pregandolo nello stesso tempo di tastare il terreno presso il Governo, naturalmente in via confidenziale ed in suo nome. Conclusione: Sua Emminenza per suo conto non ha mosso alcuna difficoltà circa la scelta di Monsignor Takacs, poi ha saputo destreggiarsi in modo col Ministro dei Culti che, senza menomamente accennare alla proposta della Sacra Congregazione Orientale, lo ha persuaso ad elencare tra i nomi desiderati dal Governo quello di Mons.Takacs.

Il Governo: Il 17 di questo mese ho fatto visita a questo Ministro degli Esteri. Egli ha profittato dell'occasione per darmi in iscritto due nomi di Candidati per il Vescovado di Hajdudorog, che il Governo raccomandava alla Santa Sede. Nella nota figurava in primo luogo il nome di Mons. Takács ed in secondo quello di Padre Dudas. Il giorno seguente però mi mandò il suo segretario di Gabinetto per dirmi che era incorso un errore e che in primo luogo doveva figurare il Padre Dudas nel secondo Mons. Takacs. In un modo o nell'altro sta che da parte del Governo non vi è alcuna difficoltà per l'eventuale nomina di Mons. Takacs.

Io poi mi son dato premura di domandare a Mons. Svoy [!], Vescovo di Alba-Reale il suo giudizio circa Mons. Takacs e sull'opportunità di una sua nomina a Vescovo di Hajdudorog.

Mons. Shvoy è venuto da me, e mi ha detto che l'impressione sua dai frequenti contatti avuti con Mons. Takacs in America era molto buona. Mons. Takacs è uomo molto pio, zelante ed affezionato a Roma. [fol. 278r]

Per suo conto ritiene che qui in Ungheria potrà far bene, e questa nomina lo libererà dalla croce pesante che ora grava sulle sue spalle in America per la forte opposizione di una parte del clero e del popolo che la sua traslazione in Ungheria di cui gli parlo pure Sua Eccellenza Mons. Cicognagi a Washington, auspicandola renderà più facile il ritorno alla pace tra i fedeli di America con la nomina di un nuovo Vescovo, che, secondo Mons. Shvoy, potrebbe esser benissimo Padre Dudas, il quale è appunto ora negli Stati Uniti di America per darvi Missioni. Del resto alla Santa Sede non mancano mezzi per meglio conoscere se Mons. Takacs abbia le attitudini necessarie per la nuova Sede. È altamente da desiderarsi che il nuovo Vescovo abbia realmente sentimenti romani, zelo e la volontà di intrattenere buoni rapporti con i latini.

Da quanto è stato detto si ricava che, secondo il mio debole parere, non rimane che scegliere tra Mons. Takács e Padre Dudas.

Quale accoglienza avrà la nomina dell'uno o dell'altro da parte del Clero e dei fedeli di Hajdudorog?

Da varie fonti mi consta che Padre Dudas è molto quotato e che generalmente si fa il suo nome come del successore di Mons. Miklós, e ritengo che la sua nomina sarebbe bene accolta.

Su Mons. Takacs nessuno si esprime, perché non si pensa a lui. Quale possa esser eventualmente l'accoglienza a questa nomina? Non è facile prevederlo: probabilmente non sarà buona, perché si sarà diffidenti di lui: spetterà a Mons. Takacs di rendersi accetto mostrando tatto e prudenza, non disgiunti però da fermezza ed energia.

Ho interrogato in merito Sua Eminenza il Cardinal Primate. Questi [fol. 278v] mi ha detto che i Greci non riceveranno bene Mons. Takacs, come non riceverebbero bene Padre Dudas o qualunque altro fosse inviato come Vescovo.

Quidquid sit timori qui non vi sono di scisma: un Vescovo benviso al Governo può con una certa facilità governare, se da parte sua naturalmente non difetti degli elementari principi che devono reggere la condotta di un Superiore.

Quindi la Santa Sede è pienamente libera nella scelta. Solo prego di una cosa, che cioè, avvenuta la nomina di uno dei due non la si renda di pubblica ragione, se prima io non ho comunicato il nome al Governo. È vero che nel caso, secondo il *modus procedendi*, non ci sarebbe bisogno di domandare il *nihil obstat* politico dal Governo, ma per un senso di delicatezza, com'è naturale, è bene che il Governo non abbia la prima notizia della nomina avvenuta attraverso i giornali.

Chinato al bacio della Sacra Porpora, con i sensi della più profonda venerazione, mi onoro riaffermarmi
dell'Eminenza Vostra Reverendissima³⁸

VÉGHSEŐ TAMÁS

³⁸ Angelo Rotta nuncius aláírása hiányzik a másolatról.